

Makale Gönderim Tarihi: 22.09.2023 - Makale Kabul Tarihi: 05.10.2023

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI'NIN AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ POLİTİKALARINA ETKİSİ

Merve Suna ÖZEL ÖZCAN* - Ezgi ŞAHİN**

Öz

Enerji konusu şüphesiz pek çok devlet açısından günümüzde hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışmanın inceleme alanı olan AB ve Rusya Federasyonu'nun enerji konusundaki ilişkilerinin önemi de hayati sayılabilecek bir noktadadır. Özellikle Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu ilişkilerinin temelini enerji ticareti oluşturmaktadır. Avrupa Birliği üye devletleri bağlamında enerji özellikle gelişen sanayisinin enerjide büyük oranda dış ithalatçı olan Rusya'ya bağımlılığı ortadadır. Fakat bu ilişki esasında karşılıklı bir bağımlılık da sunmaktadır. Avrupa Birliği güvenilir enerjiye bağımlılığı nedeniyle süreklilik arz eden bir arayışta iken Rusya ise ucuz petrol ve doğal gazı Avrupa'ya ihraç etmekte ve bunu bir dış politika aracı haline getirmektedir. Nitekim Rusya'nın tarihsel, siyasi ve kültürel geçmişi bulunan Ukrayna ile ilişkileri enerji konusunda Avrupa Birliği ile ilişkilerini değiştirmiştir. 2022 yılı Şubat ayında Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başlamasının akabinde Avrupa Birliği, enerji ortaklarını çeşitlendirme ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiştir. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın, Avrupa'da yarattığı enerji krizi karşısında AB bir dizi stratejiyi gündemi oluştururken bu şekilde enerji bağımsızlığını sağlama amacındadır. Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar ile de Rusya'nın dış politikada enerji kozunu sınırlama yoluna gitmiştir. Bu kapsamda çalışma güncel veriler ve gelişmeler ekseninde Avrupa Birliği'nin Rus enerjisi bağımlılığı ve aynı zamanda Rusya'ya uygulanan enerji yaptırımları analiz etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Rusya-Ukrayna Savaşı, REPowerEU Planı, AB Enerji Platformu, Değişen Dünyada AB Dış Enerji Stratejisi.*

Energy Policies of The European Union on The Axis of The Russia-Ukraine War

Abstract

The issue of energy is undoubtedly of vital importance for many states today. In this context, the importance of the energy relations between the EU and

* Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mail: mervesuna@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9027-3990

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, mail: ezgisahin-ogr@kku.edu.tr., ORCID: 0000-0002-3676-4905

the Russian Federation, which is the area of study of the study, is at a vital point. In particular, energy trade forms the basis of relations between the European Union and the Russian Federation. In the context of European Union member states, it is evident that the energy industry, especially its developing industry, depends on Russia, a major foreign energy importer. However, this relationship also presents a mutual dependency. While the European Union is in a continuous search due to its dependence on reliable energy, Russia, on the other hand, exports cheap oil and natural gas to Europe and turns this into a foreign policy tool. Russia's relations with Ukraine, which has a historical, political, and cultural background, have changed its relations with the European Union on energy. Following the start of the Russia-Ukraine war in February 2022, the European Union turned to diversifying its energy partners and renewable energy sources. In the face of the energy crisis created by the war in Europe, the EU aims to achieve energy independence in this way while creating a series of strategies on the agenda. With the sanctions imposed against Russia, it tried to limit Russia's energy leverage in foreign policy. In this context, the study aims to analyze the European Union's dependence on Russian energy and the energy sanctions imposed on Russia based on current data and developments.

Keywords: *Russia-Ukraine War, REPowerEU Plan, EU Energy Platform, EU External Energy Strategy in a Changing World.*

GİRİŞ

Enerji kaynaklarına sahip olmak ve onu kontrol etmek, bir devletin jeopolitik bağlamda sahip olduğu teritoryal alanı uluslararası arenada öne çıkaran ve cazibe alanı haline getiren bir durumdur. Rusya'nın özellikle sahip olduğu enerji kaynaklarının gücü ve dış politikasında rolü Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerinde kendini göstermektedir. Mitolojik olarak Prometheus'un Tanrılardan ateşi çalması ve insanlara vermesi (Flipo, 2008) ile başlayan enerjinin bir güç unsuru haline getirilmesi, günümüzde Rusya Federasyonu örneğinde dış politik alanda kendini göstermektedir. Enerji ile gelen güç dış politikada kontrol ve tahakkümde etkilidir. Enerji gelişme, ilerleme ve güçlenme adına devletlerin realist anlamda güç kapasitelerini arttıran en önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerjinin bu gücü özellikle teknolojinin bir güç olarak kullanıldığı ve günden güne artan önemi ile daha kritik bir role sahiptir. Dolayısı ile realist yaklaşımın tanımladığı güvenlik yaklaşımı ekseninde milli güç konusu da doğrudan, enerji güvenliği bağlamında okunabilir. Jeopolitik gücün devlet güvenliğiyle yakından ilişkisi enerji kaynaklarına sahip olmak ve bunlara yakın olma noktasında yeniden düşünülmesi gereken bir konudur (Kilinç-Pala, 2021).

Bu çalışma kapsamında temel odak Rusya-Ukrayna Savaşı'nın, AB'ye olan enerji güvenliği ve politikaları kapsamındaki etkisinin incelenmesidir. AB gibi Rus ener-

jisine bağımlı bir ulus üstü yapı üyelerinin kısa süre içinde alternatif yaratma konusunda geldikleri nokta jeopolitik gerçekler ekseninde ele alınacaktır. Bu açıdan metodolojik olarak çalışmamız AB odaklı olmakla birlikte Rusya'nın burada yarattığı etki ve etkinin sonuçları da örnek olay incelemesi içinde ele alınacaktır. Çalışmanın temel sınırlılığı ise yakın bir geçmişte yaşanan bu savaş ve etkilerinin yarattığı uzun vadeli sonuçların net olarak görülemeyeceği gerçeğidir. Bu açıdan savaşın devam ettiği Şubat 2022- Ağustos 2023 ayları kapsamındaki temel durum analiz edilecektir. Çalışmanın birinci kısmında AB'nin enerji politikalarının tarihsel süreci hakkında bilgi verilecektir. Akabinde Rusya-Ukrayna arasında yaşanan krizler ile AB'nin enerji politikasında değişen ya da değişmeyen noktalar ele alınacaktır. Daha sonra Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında değişen AB enerji politikaları ile Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırım paketi incelenecektir. Son olarak yaklaşık bir buçuk yıla yakın süredir devam eden savaş süreci içinde AB ve Rusya arasındaki ilişkide enerjinin rolü ve gücü ortaya konacaktır.

1. Avrupa Birliği Enerji Politikaları

AB enerji politikasındaki en temel konu enerji bağımlılığıdır. AB kendi enerji kaynaklarına sahip olamaması nedeni ile, dünya enerji piyasalarının en önemli ithalatçılarından. Dolayısı ile bu durum AB'nin enerji politikaları ve enerji sektörü üzerinde en temel belirleyici faktördür. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa açısından savaşın kazananı yok gibidir. Bu dönemde Mihver Devletler (Almanya, İtalya ve Japonya) yenilmiş olmakla birlikte, ittifak devletleri ki en başta İngiltere ve Fransa'yı sayabiliriz, ağır bir zaferin gerçekleriyle yüzleşmiştir. 1950'li yıllarda en önemli fosil enerji kaynağı olan kömür, Avrupa'nın toplam enerji talebinin üçte ikisini karşılamaktaydı; bu durum Avrupa coğrafyasında entegrasyon hareketinin başlamasına neden olan temel dinamiklerinden biridir (Yorcan, 2009). AB'nin temelini oluşturan işbirliğinin kurumsallaşması 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) hayata geçirilmesi ile başlamaktadır. Dolayısı ile birliğin kuruluş mantığı ilk aşamada görüldüğü gibi sanayi ve enerji ayağı olan bir anlama bağlıdır. AKÇT'nin başarısı ve gelişimi öncelikle yayılma etkisinin (spill-over effect) yaratmış olduğu kapsam ve 25 Mart 1957 tarihinde Avrupa Atom Enerji Topluluğu (EURATOM) kurulması ile düşünülmelidir. EURATOM'un amacı: Nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla, güvenilir bir biçimde kullanılması ve üye devletlerin nükleer enerji araştırma programlarını koordine etmektir (Durmaz, 2015). Özellikle Soğuk Savaş döneminde nükleer gücün giderek önem kazanması Avrupa ülkeleri açısından da bu nükleer yarışın geride kalınmaması mantığı ile ortaya çıkmıştır. Fakat süreç daha çok barışçıl uygulama ve kullanım açısından önemlidir. Nitekim 1950'li ve 1960'lı yıllarda pek çok Avrupa ülkesi enerjide dışa bağımlılığının bir gerçeklik olduğunu biliyor fakat sorun olarak görmüyordu. Bu durumun sonucu AB'nin enerji politikalarına da yansımıştır ve bu yıllarda daha çok ulusal düzeyde enerji politikalarına ağırlık verilmiştir.

Uluslararası alanda enerji güvenliği ile enerji arz-talep ilişkilerinde en büyük kırılma 1973 Petrol Krizi ile olmuştur. Fakat bu kriz öncesinde de millileştirme girişimleri ile enerjinin kaynak ülkelerinin kontrolünde olması girişimleri olmuştur. Elbette bu durum Batılı devletlerde büyük bir rahatsızlığa neden olurken aynı zamanda Soğuk Savaş'ın yarattığı iki kutupluluk içinde Doğu ve Batı arasındaki konjonktürel gerginliklerin yansımaları da olmuştur. Örneğin İran'da Muhammed Musaddık, 1950 yılında ilk hedefini petrolün millileştirmesi olarak açıklarken aynı zamanda Kore Savaşı ile enerjiye dair en büyük talebin olduğu süreç yaşanmakta idi. Bu krizden sonra 1973 yılına kadar ufak çapta çeşitli krizler meydana gelse de devletleri zora sokacak sonuçlar ortaya çıkmamıştır (Özel Özcan ve Öten, 2022). Elbette süreç içinde millileştirme politikalarının öne çıkması ve var olan iki kutuplu sistemin Doğu-Batı gerginliği arasında ideolojik kutuplaşma enerji alanında da kendini göstermiş ve nihai olarak esas kırılma 1973 yılında gerçekleşmiştir. Arap-İsrail Savaşları'nda genelde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere batılı devletlerin İsrail'e destek vermesi sonucunda, Arap devletleri sahip olduğu enerji kaynaklarını dış politikada bir koz olarak kullanma kararı ile enerji güvenliği konusu tamamen değişmiştir. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) petrol üretimini düşürmesi ile enerji piyasalarında yaşanan sorun özellikle ithalatçı ülkelerde cari açıklar ve ödeme krizleri meydana getirirken, 1973 Petrol Krizi ile Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere pek çok ülke enerjide dışa bağımlılığın olumsuz sonuçlarını yaşamıştır. OPEC'in bu adımı ile yüksek fiyatlar, ekonomik durgunluk ve çeşitli ülkelerde alınan koruma önlemleri 1974 ve 1975 yıllarında sistemde sorunlar yaratmış olmakla birlikte 1975'te referans fiyat yüzde 10 oranında artırılmıştır (Issawi, 1978: 15-16). Bunun akabinde Avrupa'da yaşanan petrol şoku ile Avrupa Konseyi 1974'te "Yeni Enerji Politikası Stratejisi" adı altında yeni programını açıklamıştır: Bu politika kapsamında üretim ve tüketim dengesi korunacak, arz güvenliği sağlanacak ve enerji alanında çevrenin korunması dikkate alınacaktır (Yorkan, 2009).

Grafik I: Petrol Fiyatları: 1970-2000

Figure 1: World oil prices

Source: Energy Information Association (EIA) 2001

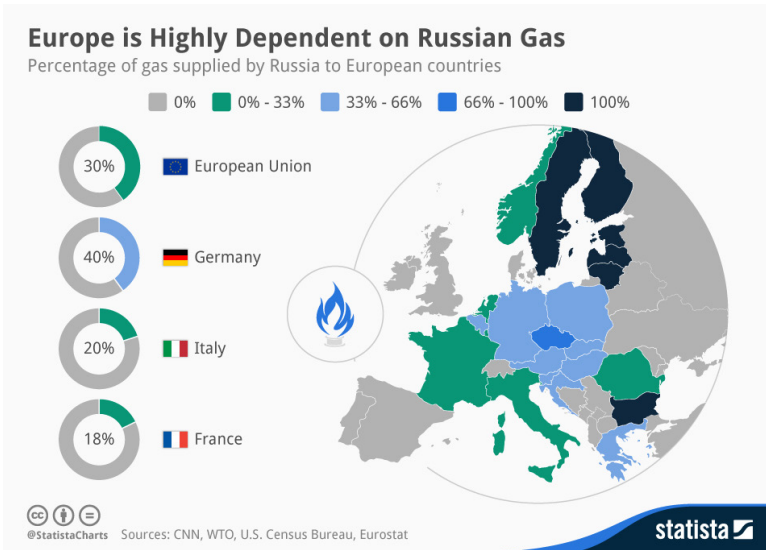
Kaynak: Energy Information Assosiation(EIA,2001) (AKT: Noreng, 2007:14).

Grafik I'de görüldüğü gibi enerji piyasalarında yaşana büyük krizin en keskin noktası 1970 sonrasında birkaç yılda yaşanan enerji arzındaki azalış ve akabinde hızla artan fiyatlardır. Bu durumun benzeri, fakat farklı güvenlik sorunları bağlamında ABD'de 11 Eylül 2001 yılında İkiz Kulelere düzenlenen terör saldırısı sonrasında görülebilir. Piyasada var olan enerjinin rolü krizler ve araçsallaşan politik hamleler ile net olarak görülmüştür. Her ne kadar 1980 sonrası süreçte 2001 yılına kadar enerji piyasasında belli bir istikrar sağladığı düşünülse de terör saldırıları sonrasında enerjinin önemi bir kez daha anlaşılmıştır.

Bu gerçeklik özellikle Avrupa Birliği'nin enerji konusunda dışa bağımlı olmasının sorgulanmasını ortaya koymakla birlikte sistemde alternatiflerin değerlendirilmesi bağlamında bir yaklaşımın belirlenmesi de gerekli hale gelmiştir. Burada özellikle fosil enerjiye bağımlılık karşısında alternatif olarak yenilenebilir enerji ve çevre odaklı yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bu açıdan Birlik, 1992 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında öngörülen ve 1997 yılında kabul edilen Kyoto Protokolü'nü imzalamakla birlikte Kyoto Protokolü ile de hidrokarbon enerji kaynaklarının azaltacağını ve çevreye zarar vermeyen yani yenilenebilir enerji kaynaklarına geçeceğine ilişkin yeni politik taahhütlerde bulunmuştur (Akdoğan, 2008).

Öte yandan Ekim 2014'te Avrupa Konseyi, sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğine yönelik hedefleri belirleyen AB 2030 iklim ve enerji çerçevesini onaylayarak, düşük karbonlu bir enerji sistemine geçişi başlatmıştır. Bu hedefin arka planında 12 Aralık 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında Paris Antlaşması önemlidir. Bu antlaşmanın temel hedefi, giderek artan küresel sıcaklığın artışında azalma yaratmaktır (Erbach, 2016).

Grafik II: Rusya'nın Avrupa Ülkelerine Gaz İhracatı (2014)

Kaynak: (McCarthy, 2014).

Diğer taraftan ise Rusya ile olan ilişkilerde AB'nin enerji bağımlılığı konusu önemlidir. Burada var olan enerji bağımlılığı çevre ve iklim konusunda atılan adımları etkileyecek de bir faktördür. Nitekim 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna ile ilişkilerinin gerildiği ve Kırım'ın ilhakının gerçekleştiği dönemde Batı yaptırımları da uygulanmakta idi. Rusya'nın AB gazının nerede ise yüzde 30'luk bir payına sahip olduğu bu dönemde küresel sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) arzı artmıştır. Yine bu dönemde Rusya'nın alternatifi bir enerji sağlayıcısı bulma konusu gündeme getirilmiş ve Avrupa'yı kalıcı olarak başka kaynaklara yöneltecek alternatifler aranmıştır.

Son noktada AB açısından enerji politikasında 1973 Petrol Krizi sonra tıpkı tüm dünya da olduğu gibi enerji güvenliği konusu gündeme gelmiştir. Aynı zamanda bu sorun enerji arzının kesintisi sağlanması ve bunun özellikle hane halkından sanayiye hatta güvenlik alanına kadar pek çok alan sorunsuz ulaşması açısından alternatifleri düşünülmeye başlanmıştır. Fakat özellikle Sovyet sonrası dönemde SSCB'siz bir dünya ve liberal politika yaklaşımları ile uzun vadeli devamı öngörülmüşken, 2000 sonrası dönemde Rusya'nın küresel politikaları değişmiş ve bunun neticesinde AB gibi devasa bir yapının Rusya ile olan enerji bağımlılığı konusu da öne çıkmıştır. Neticede bugün gelinen süreçte 2014 yılı sonrasında yaşanan gelişmelerin en sert kırılma noktası yaşanmaktadır. 2014'te var olan öngörüler 2022 Şubat ayı itibari ile reel politığın özellikle AB yaptırımları noktasında enerji konusunu yeniden ortaya çıkarmıştır.

2. Rusya ve AB'nin Enerji İlişkilerinin Tanımlanması

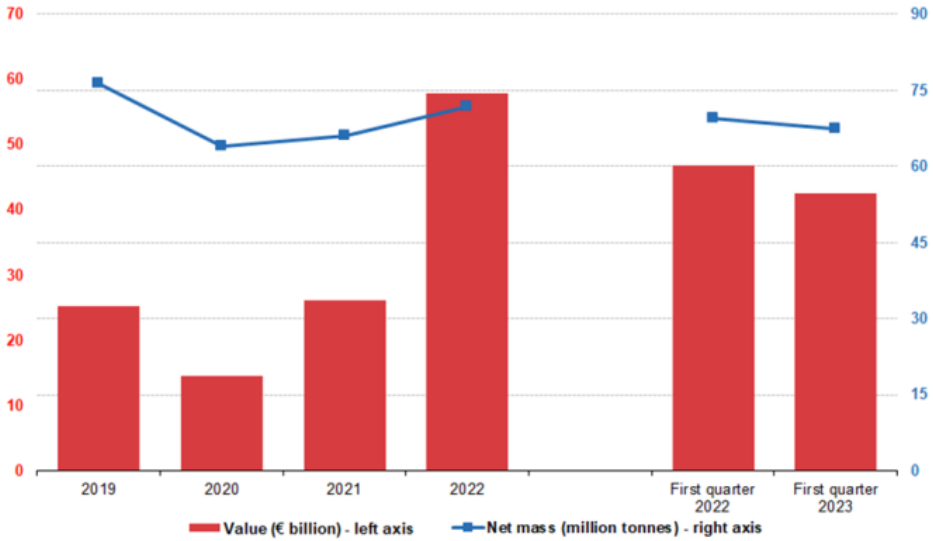
AB 1990'lı yıllar itibari ile büyük bir değişim ve genişleme sürecine girmiştir. Maastricht Antlaşması ile AB'nin yapı taşları şekillenirken aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Doğu Bloğu ülkeleri de AB genişleme sürecinin bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Dördüncü Genişleme Avusturya, Finlandiya, İsveç AB üyesi olurken esas değişim beşinci genişleme döneminde yansımıştır; 2004 ve 2007 yıllarında büyük bir kırılma olarak görülebilecek bu adım ile Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve akabinde Romanya, Bulgaristan Birlik üyesi olmuşlardır (Avrupa Birliği'nin Genişlemesi, 2022). AB kapsamında bu gelişmeler olurken Rusya Federasyonu için de durağan bir yapı yoktur. 1991 sonrasında Boris Yeltsin'in devlet başkanlığını yürüttüğü Rusya ile 2000 sonrasında Vladimir Putin dönemi yaşanan değişim dikkat çekicidir. 1990'larda travmalar ile karşı karşıya olan Rusya ve bu dönemde özellikle küresel enerji piyasalarında yaşanan fiyat artışı Rusya'nın enerji sektörünü canlandırmış ve bu ülkenin iktisadi olarak gelişiminde etkili olmuştur. Daha önce de değindiğimiz gibi 11 Eylül terör saldırıları sonrasında enerji konusu yeniden güvenlik bağlamının önemli bir başlığı haline gelmiştir. Ekonomide iyileşme ile iç politika var olan siyasi ve sosyal sorunların da istikrara kavuşturulma eğilimleri Rusya'nın dış politikasına yansımıştır. 2008 yılındaki Gürcistan müdahalesi sonrasında Ukrayna Krizi bunun en önemli örneğidir.

Bu gelişmelerin yanı sıra enerji alanı da önemli bir başlıktır. Çünkü özellikle bugün gelinen süreçte AB Rusya'ya yaptırım uygularken bu yaptırımların belli bölümlerine dâhil olmayan AB üyeleri söz konusudur. 2000'li yıllar itibarıyla Rusya, sahip olduğu enerji kaynaklarına ağırlık veren politikalar izlemiş ve güçlü bir enerji ihracatçısı olurken gerçekleşen Zirve toplantısında tarafların hedefleri ve yükümlülükleri; enerji verimliliğinden, enerji arzının güvenliği, boru hatları ve enerji güzergâhlarının iyileştirilmesi gibi konuları kapsamakta idi (Çetinkaya ve Özgür, 2019: 405-406). Böylece bu hedefler ile iyi enerji ilişkileri kurulurken AB sanayisi Rusya'nın ucuz doğal gaz ihracatına bağlanmıştır. Bir önceki başlıkta yer alan Grafik I'de var olan durumu bunun en net göstergesidir. Keza daha ülke bazında bu süreci anlamak için 2022 Şubat ayından başlayan savaş öncesi oranların incelenmesi de önemlidir. Grafik II'de görüldüğü gibi AB enerji politikalarında 1950'lerden itibaren değişmeyen en temel tablo fosil enerji bağımlılığıdır. Bu enerji kaynağı noktasında alternatif yenilenebilir enerjidir.

Grafik III: Avrupa Birliği'nin Toplam Enerji İthalatı

EU imports of energy products, 2019 - 2023

(monthly averages, € billion and million tonnes)

Source: Eurostat database (Comext) and Eurostat estimates

eurostat

Kaynak: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments.

Rusya ve AB enerji politik ilişkilerinde Rusya-Ukrayna Savaşı'na kadar geçen sürede iki temel konu söz konusudur. İlki Yeşil Mutabakattır. İklim değişikliği ile mücadele kapsamında AB 11 Aralık 2019'da Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) ile 2050 yılında iklim-nötr ilk kıta olma hedefini ortaya koymuştur. Bu kapsamda temel hedefler: i) 2050 yılına kadar net sıfır sera gazı emisyonu, ii) kaynak kullanımından ayrıştırılma ve iii) hiçbir birim/yerin arkada bırakılmaması (Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2023;T.C. Ticaret Bakanlığı, yty).

Yeşil Mutabakat kapsamında temiz enerji faaliyetleri hayata geçirmiştir: Açık deniz yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme ve hidrojen elektrolizörleri kurmak, enerji sistemlerinin altyapısını AB üye devletleriyle daha bağlantılı hale getirmek, enerji sektörünün iklim hedeflerine uygun hale getirilmesi önemli adımlar olmuştur (European Commission, 2019). Yine AB mevzuatını güncellemek ve yeni girişimleri uygulamaya koymak için "Fit for 55" paketinin kapsamında 2030 yılına kadar net sera gazı emisyonlarını en az %55 azaltma hedefleri ortaya konmuştur. Burada AB üye devletlerinin emisyon azaltma hedeflerine göre ulusal hedeflerini bu duruma göre güncellemesi, AB'nin toplam enerji karışımında yenilenebilir enerji kaynaklarının payını en az %32'lik olması yönündeki mevcut AB düzeyindeki hedefi 2030 yılına kadar en az %40'a çıkarmak, arazi kullanımı ve ormancılıktan kaynaklanan emisyonları azaltmak, mevcut AB düzeyindeki enerji verimliliğini nihai hedefini %32,5'ten %36'ya çıkarmak, enerji vergilendirmeleri, gibi konular Avrupa Birliği mevzuatıyla uyumlu hale getirilmelidir (European Commission, 2019).

İkinci konu ise esasında küresel olarak iklim kriz ve çevre sorunlarına bir nebze de olsa çare olacağı düşünülen pandemi ve büyük kapanma ilişkisidir. Covid-19 salgını ile birlikte bir anda küresel çapta kapanmalar yaşanmış ve bu durum sanayi sektörü başta olmak üzere ülkelerin pek çok alanda sorun yaşayacağı süreçler yaratmıştır. Bu durum aynı zamanda enerji piyasalarında arz ve talep ilişkisinde yaşanan azalma ile fiyatların azalmasına yol açmıştır. Tüm bu olumsuzluklara karşı ile küresel olarak iklim krizi ile mücadele açısından çevre sorunlarının azaldığı görülmüştür. Covid-19'un yayılmasını yavaşlatmak için kısıtlayıcı önlemler arasında fabrikaların, okulların ve restoranların kapatılması ve insanların evlerine kapanması AB'nin yakıt tedarikini olumsuz etkilemiş ve Nisan 2020'de gaz Nisan 2019'a göre %16 azalmıştır. Bu rakamların düzelmesi ise 2020 yılı sonrasında mümkün olmuştur. Taşkömürü üretimi konusu ise en dikkat çeken durumdur. Çünkü temiz çevre bağlamında pek çok AB ülkesinde aşamalı olarak taşkömürü tüketimi azalırken 2020'de kullanılan kömürün üçte ikisine yakını elektrik ve ısı üretim tesislerinde olmuştur (Eurostat, 2021). Burada yenilenebilir enerji esasında bir alternatiftir. AB üyeleri, yenilenebilir enerji yayılımının hızını büyük ölçüde belirlerken 2005 yılında, Lüksemburg (%0,9), Belçika (%2,2), Hollanda (%2,4) gibi oranlar karşımıza çıkarken bazı üyelere ise neredeyse hiç yenilenebilir enerji söz konusu değildir. Fakat 2020 verileri, Fransa hariç tüm üye devletlerin 2020 ulusal yenilenebilir enerji hedeflerine ulaştığını göstermiştir (Crnčec, 2023).

Görüldüğü gibi Rusya ve AB ilişkilerinde enerji konusu öne çıkması ve bu alanda iyi ilişkilerin devamlılığı çevre sorunlarına ilişkin AB'nin hedeflerini destekleyici olmuştur. Covid-19 sürecinde bile AB açısından Rus enerjisine dair alternatif olarak görülen yenilenebilir enerji konusu da ön plandadır. Fakat AB enerji politikalarında kırılma 2022 Şubat ayı sonrasında tam anlamıyla bir karma olarak uygulanan yaptırımlar ile ortaya çıkmıştır.

3. Rusya-Ukrayna Savaşı Sonrası Değişen Avrupa Birliği Enerji Politikaları

Rusya'nın, Ukrayna'ya savaş ilanından hemen sonra Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, AB üye devletleriyle olağanüstü toplantı gerçekleştirmiş ve toplantı sonrasında AB'nin Ukrayna halkının yanında olduğu belirterek, Rusya'ya karşı ağır yaptırımların uygulanacağını ifade etmiştir (European Commission, 2022). Avrupa Dış Eylem Servisi, Avrupa Komisyonu ve AB üyesi ülkeler ile koordinasyon sağlanarak Rusya'ya karşı yaptırımlar paketinin ana hatları oluşturulmuştur. Yaptırımlar Rusya'nın ekonomik tabanını zayıflatmak, Rusya'yı kritik teknolojilerden ve pazarlardan mahrum bırakmak ve savaş yapma kabiliyetini önemli ölçüde kısıtlamak amacıyla tasarlanmıştır.

- i) Avrupa Birliği, ABD, İngiltere ve Kanada, Rusya merkez bankasının kendi ülkelerindeki varlıklarını dondurmuş,
- ii) Büyük Rus bankaları Swift'ten çıkarılmış
- iii) Rus şirketlerinin borçlanması yasaklanmış (BBC, 2023),
- iv) Rus petrolün deniz yoluyla üçüncü taşımacılığına ilişkin tavan fiyat uygulaması sisteme sokulmuştur
- v) Petrol rafineri sektöründeki mal ve teknolojilerinin Rusya'ya ihracatı yasaklanmıştır (NTV, 2022).

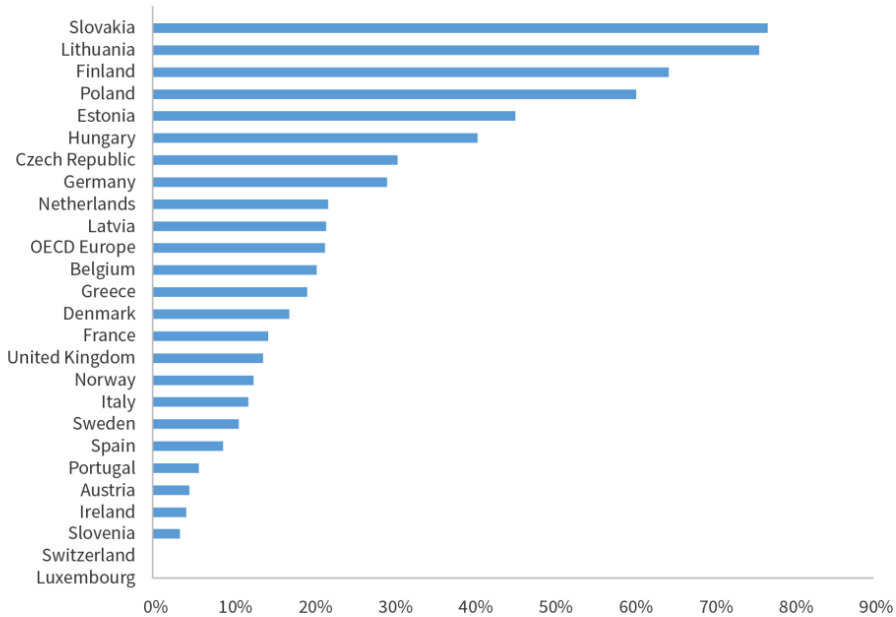
AB aynı zamanda Rusya'dan deniz yoluyla taşınan ham petrol ve rafine edilmiş petrol ürünlerinin ithalatını yasaklamıştır. Rusya, toplam petrol ihracatının yaklaşık olarak yarısını AB ile gerçekleştirmektedir dolayısıyla petrol yasağının Rusya üzerindeki etkisi önemlidir. Ayrıca en önemli konu Kuzey Akım 2 projesi tamamen kadük bırakılmıştır. Tartışmalı hale gelen doğal gaz boru hattı Kuzey Akım 2 Rus gazının Avrupa ve özellikle de Almanya'ya taşınımı noktasında önemli idi. Burada ticaret yoluyla siyasi köprüler kurulmakta ve aynı zamanda şirketlere ucuz enerji sağlanacak bir proje idi (Wettengel, 2023). Ayrıca Rusya, 2014'teki Ukrayna ile yaşadığı krizin akabinde, Orta ve Doğu Avrupa bölgesindeki transit ülkeleri hariç tutacak TürkAkım ve Kuzey Akım 2 gaz boru hatlarının inşasına odaklanırken transit ücretlerinden elde edilen gelirlerin yanı sıra, önemli bir transit ülkesi olma noktasında Ukrayna da burada enerji geçişi noktasında belirli bir avantaj sahipti. Fakat 2014 ve 2022'de yaşananlar neticesinde Ukrayna'yı geçiş ülkesi olarak konumlandırma yaklaşımı da sona erdi.

Keza Rusya yaşanan sorunlara rağmen 2014 yılında Avrupa ile enerji ticaretinin durdurulmayacağına dair açık bir sinyal göndermiş ve ilişkiler bir süre daha devam etmiştir (Surwillo, 2023: 110). Bu da var olan uluslararası enerji boru hattı projelerini devam ettirmiştir. Elbette, bu durum Avrupa ülkeleri açısından Rus petrol ve doğal-gazına nerede ise tam bağımlı anlamını taşımakta idi ki bilindiği gibi bu bağımlılık, Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna Savaşı'nı başlatması akabinde sonlanmıştır. Esasında Grafik IV'e göz atıldığında 2021 yılında AB'nin Rus petrolüne bağımlılığı görülecektir. Tek tek her ülkenin şüphesiz aynı derecede bağımlılığı söz konusu olmakla birlikte totalde AB Rus enerjisini en önemli tüketim unsuru haline getirmiştir.

Grafik IV: 2021 yılı Rus Petrolüne Dair AB Üyeleri Bağımlılık Oranları

Dependence on Russian Crude Oil and Products

Percent of total imports, monthly average, 2021

Source: "Monthly Reliance on Russian oil for OECD Countries," International Energy Agency, last modified May 2022, <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/monthly-reliance-on-russian-oil-for-oecd-countries>.

CSIS | ENERGY SECURITY AND CLIMATE CHANGE PROGRAM

Kaynak: (Cahill, 2022).

Süreçte uygulanan yaptırımlara karşın AB'nin hızla alternatif bir enerji kaynağı ya da talep sağlayacağı merkez ülke netleşmemiştir. Bu süreçte Druzhba boru hattı üzerinden yapılan ithalata bağlı olan Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti gibi AB üye ülkeleri ile yapılan uzlaşılı ile, ham petrol ve petrol ürünlerinin boru hattı ithalatından muaf tutulmuştur (Chail, 2022). Keza bu ülkeler Grafik IV kapsamında da ciddi derece enerji konusunda Rusya'ya bağlıdır. AB yaptırımları açısından tek açık

kapı bu durum olmamıştır, Rusya'nın AB'ye LNG ithalatında son yılların en yüksek seviyesine ulaştığı görülmektedir. Dolaylı olarak da olsa Rus enerjisi AB piyasalarından çıkmamıştır denebilir. Rusya'dan sadece Ocak 2023'te AB 1,5 milyar metreküp LNG ithal etmiştir (AA; 2023).

AB son olarak, 23 Haziran'da Rusya'ya karşı 11. ekonomik ve bireysel yaptırım paketini kabul etmiştir. 11. yaptırım paketi, yaptırımları güçlendirmeyi ve bu yaptırımların aşılmasını engellemeyi amaçlayan tedbirleri içermektedir. Bu paketin içeriği incelendiğinde öne çıkan durumlar şu şekildedir:

i) Yaptırımların aşılmasına çözüm bulmak amacıyla, üçüncü ülkelerle ikili veya tek taraflı işbirliğini ve teknik yardım sağlanmasını daha güçlendirmek ve destek durumu söz konusu olur ise AB, üçüncü ülke ile yapıcı diyalogu yeniden başlatacaktır. Eğer bu diyaloga rağmen üçüncü devlet, Rusya'ya desteğini sistematik olarak devam ettirir ise AB'nin istisnai olarak, oybirliğiyle Rusya'ya ihracatı yasak olan mal ve teknolojilerin Rusya'ya destek veren üçüncü ülkelere satışını, tedarikini, transferini ya da ihracatını kısıtlama kararı verebilir.

ii) AB tarafından üçüncü ülkelere ihraç edilen havacılık ve uzay endüstrisinde kullanıma uygun jet yakıtı ve katkı maddelerinin Rusya topraklarından geçişi yasaklanacaktır.

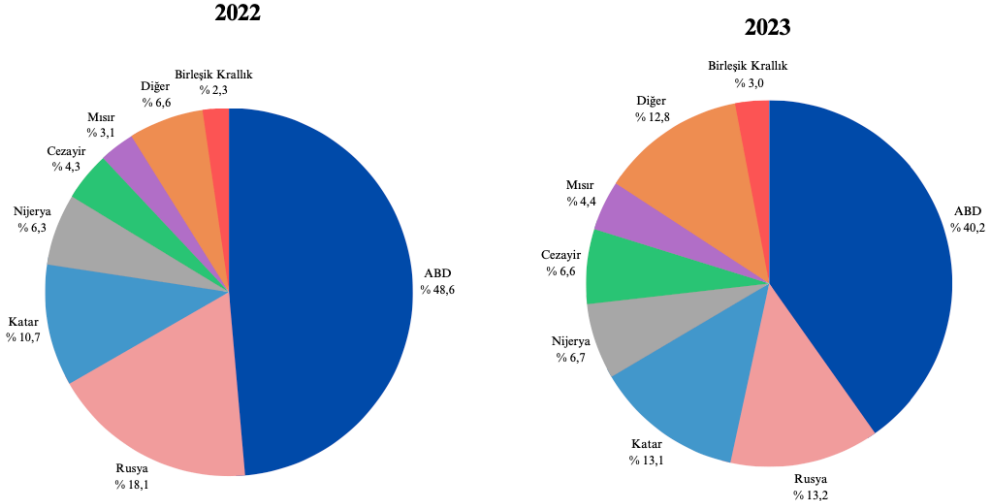
iii) Druzhba petrol boru hattının kuzey bölümü aracılığıyla Rusya'dan ham petrol tedariki konusunda Almanya ve Polonya'ya tanınan geçici istisnası sona erse de Kazakistan veya başka bir üçüncü ülkeden çıkan petrol, Rusya üzerinden geçmeye ve Druzhba petrol boru hattı aracılığıyla AB'ye ithal edilmeye devam edecektir (European Council, 2023).

Bir diğer konu şüphesiz alternatif enerji arayışıdır. REPowerEU planı, Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle birlikte, 2030'dan önce Avrupa'yı Rus fosil yakıtlarından bağımsız hale getirmek amacıyla hazırlanmıştır (European Commission, 2022). 1990'lara sonrasında özellikle dikkatini çektiğimiz konular arasında olan yeşil enerji, sürdürülebilir kalkınma gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının, fosil kaynaklardan daha aktif hale getirmek amacıyla kapsamlı politika değişiklikleri açısından REPowerEU planı önemlidir. AB Komisyonu Başkanı Von der Leyen, planı tanımlarken "enerji tasarrufunu artırmamıza, fosil yakıtları aşamalı biçimde kaldırmayı hızlandırmamıza ve yeni bir ölçekte yatırımlar başlatmamıza yardımcı olacak" değerlendirmesinde bulunmuş ve AB'nin 2030 yenilenebilir enerji hedefini de arttırarak yüzde 45'e çıkardıklarını belirtmiştir (Şeker, 2022). Böylece REPowerEU Planı ile AB iklim hedeflerine ve Rusya'dan enerji bağımsızlığını sağlamak için bir adım olmuştur.

AB'nin enerji arzını çeşitlendirerek, enerji tasarrufunu ve verimliliğini arttırmak ve enerji güvenliğini arttırmaktadır. AB'nin, enerji güvenliğinin bu şekilde güçlenmesiyle birlikte enerjide stratejik olarak bağımsızlığa kavuşacaktır. Bu bağlamda AB etkinliğini kaybetmemek için, Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan doğrudan veya dolaylı

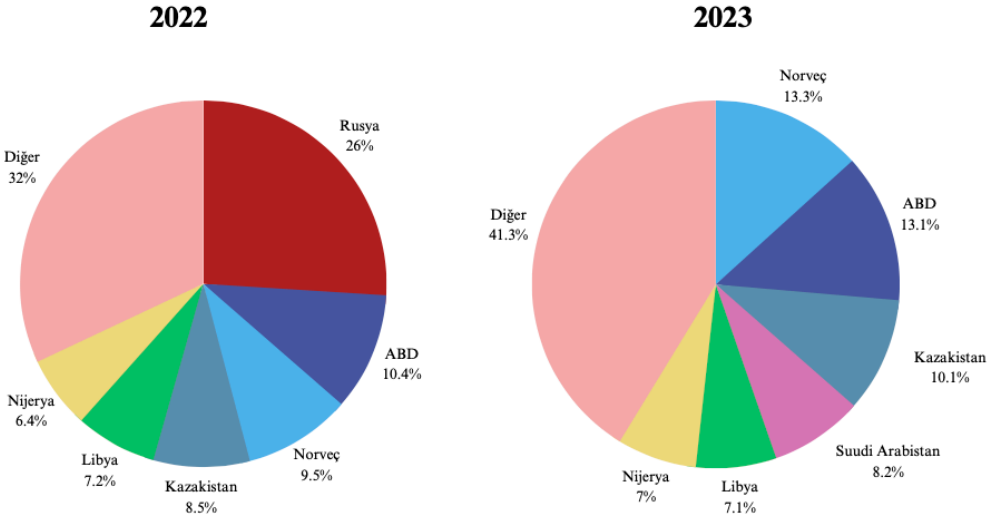
olarak etkilenen ülkelere destek vererek uluslararası sistemde saygınlık kazanmayı hedeflemektedir. Avrupa Birliği'nin enerji bağımsızlığı, uluslararası sistemde daha etkin bir aktör olması için önkoşuldur. Fosil kaynak açısından rezervleri bulunmadığı için yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji geçiş AB'nin en öncelikli enerji politikasıdır. Ayrıca Rus fosil enerji kaynaklarına bağımlılığı azaltmak için yeni işbirlikleri ve ortaklıklar geliştirmektedir.

Grafik V: AB Petrol İthalatı

* Değer ticaretinin payı (%)

Grafik VI. AB'nin Doğal Gaz İthalatı

* Değer ticaretinin payı (%)

Kaynak: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments#Main_suppliers_of_natural_gas_and_petroleum_oils_to_the_EU

Grafik V ve VI'daki verilere göz atıldığında verilerden anlaşılacağı üzere, AB Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında Rusya ile olan doğal gaz ticaretinde ciddi azalmalar söz konusudur. Fakat Rusya aynı zamanda 2022'nin ilk çeyreğinde %38,8'lik payla AB'nin gaz halindeki en büyük doğal gaz tedarikçisi olmuştur ve onu Norveç (%38,1) izlemektedir. Bu açıdan Avrupa Birliği tarafından uygulanan yaptırımlar ışığında Rusya'dan gaz halindeki doğal gaz arzı giderek azalırken, AB üye devletleri arz kaynaklarını değiştirmiş ve 2022-2023 ilk çeyreği arasında Rusya'nın payı 21,4 puan düşerken alternatif olan Norveç (+8,0 puan), Cezayir (+7,4 puan) ve Birleşik Krallık'ın (+3,9 puan) payları artmıştır (Eurostat, 2023). Keza Avrupa Birliği, yeni partnerler ile ortaklıklar geliştirmiştir: ABD ve Kanada'dan LNG ve Norveç'ten boru hattı gazı ve LNG alımlarında ciddi artışlar gözlemlenmektedir. Aynı zamanda Azerbaycan ile Güney Gaz Koridoru sayesinde enerji ticaretinde yoğunlaşmalar söz konusudur. LNG'de arzı arttırmak amacıyla Mısır ve İsrail gibi gaz tedarikçisi devletler ile siyasi antlaşmalar yaparak enerji ticaretini yoğunlaştırmıştır. Cezayir ile sekteye uğrayan enerji diyalogunun yeniden başlamıştır ve Cezayir'den doğal gaz ithal etmiştir. Aynı zaman Japonya, Çin ve Kore gibi gaz alıcıları ile diyalogları güçlendirerek ve enerji alanında koordinasyon sağlamıştır. Ayrıca Nijerya, Senegal ve Angola gibi Sahra altı Afrika ülkelerinin ihracat potansiyeli değerlendirilerek, enerji diyaloglarına başlamıştır.

Sonuç

Avrupa Birliği, sanayi ve teknoloji sektörlerinde gelişmiş olmalarına karşılık enerji kaynakları açısından dış tedarikçiye özellikle Rusya'ya yüksek oranda bağımlıdır. AB'nin 1950'li ve 1970'li yılların başlarında enerjide dışa bağımlılığına dair sadece durum tespiti vardır ve bu duruma paralel olarak enerji politikaları ulusal düzeyde sınırlı kalmıştır. 1973 yılında OPEC ülkeleri, Arap-İsrail Savaşları'nda Batı'nın tutumuna karşılık olarak petrol üretimini düşürmüştür ve pek çok sektörü büyük ölçüde ithal edilen enerji kaynaklarına endeksli olan AB'de borç krizleri ve cari açıklar meydana gelmiştir. 1973 Petrol Krizi, AB'nin enerji dönüşümü açısından kırılma anlarından biri olma özelliğine sahiptir çünkü yüksek oranda enerji bağımlılığın olası sonuçları kötü bir şekilde tecrübe edilmiştir. 1990 yıllarına gelindiğinde AB'nin enerji politikalarında yön değişimi yaşanmıştır. Bu bağlamda fosil kaynaklara alternatif olarak yenilenebilir enerji kaynaklara geçiş gündeme gelmiş ve 1997 yılında Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Avrupa Birliği, krizlerle birlikte yeni politikalar üreterek dönüşüm sürecine girmektedir. Bu bağlamda AB, 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere gerçekleştirilen terör saldırısıyla, enerjinin devletlerin dış politika stratejilerinde belirleyici rolü ile tekrar yüzleşmiştir.

Rusya'da 2000'li yıllarda iktidara gelen Vladimir Putin, sahip olduğu enerji kaynaklarını stratejik hamleler ile dış politika aracı olarak kullanmaya başlamıştır. 2000'li yıllarda küresel enerji piyasalarında yaşanan fiyat artışı Rusya'nın ekonomisini canlandırmıştır. Bu durumun sonucu olarak Rusya, küresel piyasalarda önemli bir enerji

ihracatçısı konumuna gelmiştir. Avrupa Birliği ve Rusya ilişkileri karşılıklı bağımlılık üzerine kurulmuş bir ilişki biçimine sahiptir. İki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi şu şekilde tanımlanabilir; Rusya için AB, enerjide dış ithalatçıya yüksek oranda bağımlı olduğu için süreklilik arz eden bir ithalatçıdır ve ekonomik refaha sahip olduğu için güvenilir bir alıcıdır; AB için Rusya ise ucuz petrol ve doğal gaz ihraç eden bir ülkedir. Rusya ve AB ilişkilerinde Rusya-Ukrayna Savaşı'na kadar iki temel konu ön plana çıkmaktadır. Birincisi, 2019 yılında kabul edilen Avrupa Yeşil Mutabakatıdır. Bu çerçevede 2050 yılına kadar ilk iklim nötr kıtası olabilmek için çalışmak öncelikli hedeftir. Bu hedef çerçevesinde AB üye devletlerinin enerji sektörleri iklim hedeflerine uygun getirilmesi önemli bir adım olmuştur. Yeşil Mutabakatla bağlantılı girişimlerden olan Fit for 55 paketi ise, AB politikalarının Yeşil Mutabakat ile belirlenen iklim hedefleriyle uyumlu olmasını sağlamak üzere AB mevzuatını güncellemek ve yeni girişimleri uygulama koymak için öngörülen teklif paketidir. Projelerin hayata, yakın vadede geçmesi hızlı bir politik hamle olmakla birlikte yanı zamanda bunun alt yapı sistemlerin hazırlığı teknik bağlamda ne kadar kısa süreceği net değildir. Avrupa Birliği'nin enerji bağımlılığı uluslararası sistemde manevra alanını daraltarak etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim AB ve Rusya ilişkileri oldukça kırılgan yapıya sahiptir özellikle Rusya-Ukrayna arasında yaşanan gerginlikler ilişkileri zaman zaman durma noktasına getirmiştir. Rusya'nın önemli bir enerji ihracatçısı olması ekonomisini güçlendirmiş, siyasi ve toplumsal sorunları çözme eğilimleri dış politikasına da yansımıştır. Bu bağlamda AB'nin enerji diplomasisinin gelişiminde Rusya-Ukrayna krizlerinin rolü etkilidir. Rusya-Ukrayna arasında yaşanan krizlerin AB enerji diplomasisine katkısını 3 aşama ile açıklayabiliriz: Birincisi Rusya'nın 2006 ve 2009 Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri, AB'nin enerji diplomasisinin oluşumunda belirleyici bir role sahiptir. 2014 Rusya'nın, Kırım'ı ilhaki AB enerji diplomasisinde tetikleyici bir role sahiptir. Son olarak ise 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı, AB enerji diplomasisini dönüştürücü niteliktedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında AB'nin enerji politikalarında dönüşüm yaşanmıştır. AB, Rusya'nın Ukrayna'ya savaş ilan etmesinin ardından Rusya'ya bir dizi yaptırım kararı almıştır. Yaptırım paketlerinin ana amacı, Rusya'nın ekonomisini zayıflatmak ve savaş kabiliyetini azaltmaktır. Yaptırımlar çerçevesinde Avrupa'nın, Rusya'dan enerji ithalatı büyük ölçüde azalmıştır. Bu duruma ek olarak Kuzey Akım 2 projesi hükümsüz sayılmıştır. AB ayrıca 2030 yılından önce Avrupa'yı Rus fosil yakıtlarından bağımsız hale getirmek ve yeşil enerjiye geçişi hızlandırmak için REPowerEU planını kabul etmiştir. REPowerEU planının temel ilkeleri ise: Çeşitlendirme, enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırmak üzerinedir. Bu plan kapsamında enerji sektöründe yeni uluslararası ortaklıklar da geliştirilmiştir. AB'nin, Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında değişen dış enerji stratejisinin ana amacı: AB'nin enerji arzını çeşitlendirerek, enerji tasarrufları ve verimliliğini artırmak ve bu bağlamda enerji güvenliğini, direncini ve stratejik enerji bağımsızlığını güçlendirmektir. AB'nin savaş sonrasında değişen enerji stratejisinin en önemli ayağı RePowe-

rEU planıdır. Bu bağlamda AB enerji sisteminin dayanıklılığını artırmak için yeşil enerjiye hızlı geçiş önemli bir noktadır. Bu bağlamda öncelikle Rus fosil kaynakları olmak üzere fosil enerji kaynaklarında dış ithalatçıya olan bağımlılığını sonlandırarak enerji bağımsızlığını sağlamak ve AB'nin uluslararası alanda etkinliğini artırmak amaçlanmaktadır.

Kaynakça

- ABD ve AB'den Rusya'ya Yeni Yaptırımlar: Rusya'nın Ekonomisini Yıktık*, (2022), 19 Mayıs 2023 tarihinde NTV: <https://www.ntv.com.tr/ukrayna-savasi/abd-ve-ab-den-rusyaya-yeni-yaptirimlar-rusyanin-ekonomisini-yıktık,8r5Jw9oRFUK2w-REvg1P-wg>, adresinden alındı.
- Akdoğan, Ö. (2008), *Rusya'nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi* (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*, (2022), 9 Eylül 2023 tarihinde Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html adresinden alındı.
- Avrupa Yeşil Mutabakatı*, (2023), 11 Eylül 2023 tarihinde Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu: https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/avrupa-ye%C5%9Fil-mutabakat%C4%B1_tr?s=230 adresinden alındı.
- Cahill, B. (2022), *European Union Imposes Partial Ban on Russian Oil*, 1 Haziran 2023 tarihinde CSIS: <https://www.csis.org/analysis/european-union-imposes-partial-ban-russian-oil> adresinden alındı.
- Crnec, D. ve Penca, J. (2023), The COVID-19 Pandemic and The EU: From a Sustainable Energy Transition to a Green Transition?, *Energy Policy*, 175, 1-11.
- Çetinkaya, Ş. ve Öztürk, A. (2019), 2006-2009 Doğalgaz Krizleri Sürecinde Türkiye'nin Güvenilir Güzergâh Tezinin Enerji Güvenliği Bağlamında Değerlendirilmesi, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 16 (63), 401- 415.
- Eckert, E. ve Kovalevska, O. (2021). Sustainability in the European Union: Analyzing the Discourse of the European Green Deal, *Journal of Risk and Financial Management*, 14(2), 1-22.
- Erback, G. (2016), *The Paris Agreement: A New Framework for Global Climate Action*, 1 Haziran 2023 tarihinde European Parliamentary Research Service: <https://ept-hinktank.eu/2016/01/12/the-paris-agreement-a-new-framework-for-global-climate-action/> adresinden alındı.
- Eurostat, (2023), EU imports of energy products - latest developments, 4 Haziran 2023 tarihinde: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_imports_of_energy_products_-_latest_developments#Main_suppliers_of_natural_gas_and_petroleum_oils_to_the_EU adresinden alındı.

- Flipo F. (2008),” Energy: prometheus bound or unbound? A conceptual approach “ S.A.P.I.EN.S, 1 (2), 2008. [http:// journals.openedition.org/sapiens/248](http://journals.openedition.org/sapiens/248) adresinden alındı.
- Impact of Sanctions on the Russian Economy*, (2023), 2 Haziran 2023 tarihinde The European Council: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/> adresinden alındı.
- Issawi, C. (1978), The 1973 Oil Crisis and After, *Journal of Post Keynesian Economics*, 1(2), 3-26. Doi: 10.1080/01603477.1978.11489099.
- Kılınc Pala, P.B. (2021), Approaches in Energy Exclusive Security: Theories of Energy Security and the Dominance of Realism, *Politics& Policy*, 49(3), 771-794.
- Lenzu, D. (2023), *Russia’s War of Aggression Against Ukraine: EU Adopts 11th Package of Economics and Individual Sanctions*, 15 Eylül 2023 tarihinde European Council: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/23/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-11th-package-of-economic-and-individual-sanctions/> adresinden alındı.
- Mccarthy, N. (2014), *Europe is Highly Dependent on Russian Gas*, 9 Eylül 2023 tarihinde Statista: <https://www.statista.com/chart/2485/europe-is-highly-dependent-on-russian-gas/> adresinden alındı.
- Novosti, R. (2022), *Путин объявил о специальной военной операции в Донбассе*, 24 Şubat 2023 tarihinde Ria: <https://ria.ru/20220224/operatsiya-1774620380.html> adresinden alındı.
- Özel Özcan, M. S. ve Öten, C. (2022), Enerji Kriz Girdabı Kavramsallaştırması Bağlamında Orta Doğu’da Petrol Krizleri, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 174-208.
- REPowerEU: A Plan to Rapidly Reduce Dependence on Russian Fossil Fuels and Fast Forward the Green Transition*, (2022), 18 Nisan 2023 tarihinde European Commission: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3131 adresinden alındı.
- Smil, V. (2017), *Energy and Civilization a History*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts.
- Surwillo, I. (2022), *Reflections on The Energy Crisis in Europe*, 5 Haziran 2023 tarihinde Big Issue: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2023/01/10.-Reflections-on-the-energy-crisis-in-Europe-Izabela-Surwillo.pdf> adresinden alındı.
- Şeker, A. (2022), *AB, Enerjide Rusya’ya Bağımlılığını Azaltmak İçin “REPowerEU” planını hazırladı*, 2 Haziran 2023 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-enerjide-rusyaya-bagimlilik-azaltmak-icin-repowereu-planini-hazirladi/2591523> adresinden alındı.

The European Green Deal, (2019), 18 Nisan 2023 tarihinde European Commission: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11e-a-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF adresinden alındı.

What a Difference a Year Makes-İmpact of COVID-19 Pandemic on EU Energy Supply in 2020, (2021), 3 Eylül 2023 tarihinde Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210506-1> adresinden alındı.

Wettengel, J. (2023), *Symbol of Failed German Bet on Russian Gas*, 4 Eylül 2023 tarihinde Clean Energy Wire: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/gas-pipeline-nord-stream-2-links-germany-russia-splits-europe> adresinden alındı.

Yeşil Mutabakat, 27 Temmuz 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/genel-bilgi> adresinden alındı.

Yorgan, A. (2009), Avrupa Birliği Enerji Politikaları ve Türkiye'ye Etkileri, *Bilge Stratejisi*, 1(1), 24-39.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Merve Suna Özel Özcan %50-Ezgi Şahin %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Merve Suna Özel Özcan %50-Ezgi Şahin %50

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

